

Я. РУДНИЦЬКИЙ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОНІМІВ У КАНАДІ

У статті висвітлено основні положення ономастичних досліджень Я. Рудницького в контексті вивчення ним особливостей побутування та перспектив збереження українських власних назв у чужомовному середовищі. Розглянуто зміни імен та прізвищ українського походження в Канаді під впливом англійської мови.

Ключові слова: топоніми, антропоніми, транслітерація українських онімів, гібридизація антропонімів, соціономастичні зміни.

Леся Гапон, Стефанія Лісняк. Я. РУДНИЦЬКИЙ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ УКРАИНСКИХ ОНИМОВ В КАНАДЕ

В статье освещены основные гипотезы ономастических исследований Я. Рудницкого в контексте изучения им особенностей функционирования украинских собственных имен в иноязычной среде. Рассмотрены изменения имен и фамилий украинского происхождения в Канаде под влиянием английского языка.

Ключевые слова: топонимы, антропонимы, транслитерация украинских онимов, гибридизация антропонимов, социономастические изменения.

Lesia Hapon, Stefania Lisnyak. J. RUDNYCKYJ ABOUT FEATURES OF THE FUNCTIONING OF UKRAINIAN ONIMS IN CANADA

The article outlines the main provisions of J. Rudnycky's onomastic studies in the context of studying the features of their existence and the prospects of preserving Ukrainian proper names in a foreign-language environment. Changes in names and surnames of Ukrainian descent in Canada under the influence of English are considered.

Keywords: toponyms, anthroponyms, transliteration of Ukrainian onymies, hybridization of anthroponyms, socioonomastic changes.

Ярослава Рудницького справедливо вважають одним із найвидатніших ономастів української діаспори. Науковим дослідженням українських топонімів учений почав займатися ще в студентські роки, коли його наставником у цій галузі був професор В. Ташицький, а потім працював разом із такими видатними ономастами свого часу, як М. Фасмер і Дж. Геруліс (у Берліні в 1938–1940 роках), Е. Шварц (у Празі в 1940–1943 роках).

В ономастичних працях науковець розглядає як теоретичні проблеми, що стосуються взаємозв'язку власних і загальних назв, походження, функціонування онімів, розвитку семантичних процесів у цій сфері і методології ономастичних досліджень, так і питання прикладного характеру. Я. Рудницький – один із основоположників української регіональної топоніміки. Саме він в історії української ономастики репрезентував напрям, зорієнтований на лінгвістичний аналіз джерельного матеріалу, і зреалізував його в дослідженні топонімії Бойківщини.

Предметом вивчення відомого мовознавця діаспори були також міжмовні зв'язки у сфері ономастики, зокрема особливості функціонування українських онімів у чужомовному середовищі та передача їх іншою мовою. Ці питання автор розглядає у працях: «Міжмовні контакти в галузі топонімії» (1938); «Канадійські місцеві назви українського походження» (1949, 1951, 1957), «Місцева назва «Петлюра» в Манітобі» (1949), «Передвісник українства в Канаді: Про топонім Хортиця в провінції Манітоба» (1951), «Classification of Canadian Geographical Names» («Класифікація канадських географічних назв» (1952)); «Ukrainian Place Names of Canadian Geography» («Українські місцеві назви Канади» (1956)), «Slavonic Toponymic

Neologisms in Canada» («Слов'янські топоніми-неологізми Канади» (1956)), «Manitoba: Mosaic of Place Names» («Мозаїка місцевих назв Манітоби» (1970)), «Slavic Geographical Names in Manitoba» («Слов'янські географічні назви Манітоби» (1973)) та ін. [5, с. 287].

Особливої уваги заслуговує дослідження автора «Канадійські місцеві назви українського походження» (1951), у якому «в історичному, етнічному, морально-естетичному, мовознавчому аспектах» проаналізовано 180 найбільш характерних українських топонімів, що отримали нове місце побутування на канадській землі [4, с. 11].

Здобуткам мовознавця в галузі ономастики присвятив свою увагу С. Голутяк-Галлік, однак праці Я. Рудницького про побутування українських онімів у чужомовному середовищі не були предметом лінгвістичного дослідження, тому мета нашої статті – схарактеризувати визначені автором особливості функціонування українських антропонімів і топонімів у Канаді.

1952 року на IV Міжнародному ономастичному конгресі в Осло Я. Рудницький у доповіді «Classification of Canadian Geographical Names» («Класифікація канадських географічних назв») уперше запропонував лінгвістичну та ономастичну класифікації топонімів Канади [297, с. 5]. Відповідні матеріали викладено також у передмові до праці «Канадійські місцеві назви українського походження» [4, с. 5–11].

Лінгвістична класифікація канадських топонімів відбиває походження географічних назв, у зв'язку з чим автор виокремлює: корінні індіанські топоніми (*Toronto*^{*}, *Winnipeg*, *Saskatoon*); топоніми романського (португальського (*Fundi*), іспанського (*Quadra*, *Toledo*), французького (*Montreal*, *Portage la Prair*) та ін.), германського (англо-саксонського (*Cambridge*, *Westminster*), німецького (*Luter*, *Heidelberg*), ісландського (*Reykjavic*), голландського (*Bergen*, *Copenhagen*) та ін.), кельтського (ірландського (*Belfast*, *Mayo*), шотландського (*Argull*, *Scotland Farm*)), слов'янського (українського (*Ukraine*, *Halych*), російського (*Volga*), польського (*Wisla*) і т. д.) походження; топоніми, що походять від слів з інших мов: латинської (*Regina*), грецької (*Alpha*, *Delta*), єврейської (*Jesus*, *Baracca*) і т. д.; штучні ономастичні неологізми (*Transcona*, *Ukalta*) [9, с. 8–9].

Ономастична класифікація Я. Рудницького пов'язана зі способом творення цих канадських назв. На переконання вченого, у країнах Нового Світу механізм надання назв місцевостям завжди був однаковим: або назва з'явилась як автохтон, або була перенесена, або утворилась як ономастичний неологізм [8, с. 5]. Зважаючи на це, мовознавець виділяє такі групи:

- 1) автохтони (аборигенні назви Америки): *Winnipeg*, *Niagara*, *Abitibi*;
- 2) запозичені місцеві назви (найчастіше – з Європи):
  - а) переміщені топоніми: *London*, *Paris*, *Stockholm*, *New Kiev*, *Warsaw*;
  - б) перенесені назви антропонімного походження: *Vancouver*, *St. Boniface*, *Olga*, *Kulich*;
- 3) канадські новотвори: *Portage la Prair*, *Transcona* [9, с. 9].

У статті «Toponymic Neologisms in Canada» («Слов'янські топоніми-неологізми Канади» (1956)) знаний філолог діаспори виокремив такі види цих найменувань: 1) описові топоніми (*Woodnorth*, *Man.*); 2) скорочені назви: а) аббревіації (*Sadlow*, *Man.*; *Sadlow*<*Sadlowski*); б) складені аббревіації (*Nacmine*, *Alta*; *Nacmine*<*North American Colliers Mine*); 3) етимологічні деформації офіційних назв (*Krilyk*, *Man.*; *Krilyk*<*Cloar Lake*) [10, с. 12].

Канадські топоніми українського походження почали з'являтися внаслідок масової імміграції українців на ці терени. Як зазначають дослідники, основний топонімікон Канади був уже створений англійцями та французами на базі індіанських й ескімоських найменувань, українські назви могли отримати лише невеликі населені пункти, переважно в західних провінціях, оскільки вони заселялися пізніше [3, с. 79].

Авторська класифікація канадських топонімів українського походження, як і класифікація канадських топонімів загалом, базувалася на способах їхнього топотворення, унаслідок чого Я. Рудницький виокремив такі види цих онімів: 1) перенесені з України топоніми; 2) топоніми, утворені від українських антропонімів; 3) топоніми, утворені в Канаді від апелювативних українських іменників або прикметників [11, с. 2–8].

---

*Приклади з праць Я. Рудницького подано мовою оригіналу і виділено курсивом.

Перенесеними топонімами вчений вважає назви населених пунктів України, якими іммігранти назвали новостворені поселення в Канаді, наприклад: *Antonivka, Sask.; Borshchiv, Sask.; Brody, Alta; Odesa, Sask.; Poltava, Ont.; Rawa Ruska, Man.; Sniatyn, Alta; Ternopil, Sask.; Ukraina, Man.* [319, с. 2]. Деколи такі назви доповнювали означенням «новий»: *New Kyiv, Alta; Novy Sokal, Alta.* Деякі канадські поселення отримали назви річок України: *Dnieper, Sask.; Prut, Zbruch, Man.* [11, с. 4].

До топонімів, утворених від українських антропонімів – імен або прізвищ видатних діячів України чи канадських першопоселенців-українців, Я. Рудницький зараховує, наприклад, такі: *Bohdan, Man.; Vasyliv, Sask.; Whitkow, Sask.; Gonta (Honta), Man.; Taras, Sask.; Sirko, Man.* [10, с. 4].

Серед топонімів, утворених у Канаді від апелятивних українських іменників або прикметників, Я. Рудницький виокремлює кілька підгруп:

а) назви, що передавали яку-небудь зовнішню прикмету місцевості: *Hory, Sask.; Dibrova, Man.; Dolyny, Man.; Ozerna, Man.; Zelena, Man.* [11, с. 2];

б) назви, що трактуються як певний символ або заклик: *Vilna, Alta; Dilo, Alta; Zoria, Man.; Slawna, Alta; Slawna, Man.* [11, с. 4];

в) назви, утворені з поєднання двох скорочених частин власних імен: *Krydor, Sask.* – з початку прізвища одного з перших поселенців Петра Крисака (*Krysak*) і закінчення імені іншого – Теодора Луцика (*Teodor*); *Ukalta, Alta* – від поєднання початку назви *Ukraine* і скорочення *Alta* від *Alberta* [7, с. 90];

г) назви, утворені зі словосполучень: *Myrnam, Alta* від українського «мир нам» у значенні побажання [11, с. 2–8].

Наявність таких українських топонімів у Канаді підтверджує їхній безпосередній зв'язок із реаліями, що відображають історію та самотність культури українського етносу.

Приймаючи загалом таку класифікацію, сучасні мовознавці вбачають у ній деякі неточності щодо окремих онімів. Наприклад, у дослідника О. Кавецького викликає заперечення те, що Я. Рудницький відносить німецьку назву Львова *Lemberg* до українських, *Orlov, Tolstoy, Vostok* – до російських, *Kleczkowski* – до польських, *Leeshore, Galician Lake* – до англійських назв, покликаючись на те, що ці назви дали канадським поселенням українці [3, с. 79].

Я. Рудницького непокоїла наукова транслітерація українських онімів, тож він разом із видатним географом В. Кубійовичем опрацьовував правила відтворення українських назв латинськими літерами: *Kyiv, Lviv, Sich, Halyczyna, Hoverla, Dnister, Dnipro Shevchenko, Kolomyia* [2, с. 152].

Як свідчать сучасні дослідники, топоніми з давньою традицією вживання в англійській мові пристосувалися до її фонетичних і граматичних типів (*Kyiv, the Dnieper, Ukraine*), а інші в англійських контекстах транслітеруються з наближенням до оригінального звучання (*Lviv, Kharkiv, Cherkasy, Prekarpathia* тощо) [3, с. 79].

Найбільшою та найуживанішою групою української лексики в мовленні канадських українців залишаються антропоніми [3, с. 78]. Я. Рудницький плідно працював у сфері вироблення єдиних і науково виправданих вимог транслітерації українських імен і прізвищ, укладав картотеки українських прізвищ. В Оттавському державному архіві знаходяться 10000 карток із козацькими прізвищами з 1649 року і 30000 карток із прізвищами канадських українців, зібраних науковцем [1, с. 15].

Однією з найнебезпечніших загроз для втрати національної ідентичності мовознавець уважав англізацію українських імен і прізвищ у Канаді та США, тому вже з 1949 року розпочав дослідження змін у структурі антропонімів у Північній Америці. Матеріали щодо таких змін учений репрезентує в працях: «Structural Changes in American and Canadian Surnames» («Структурні зміни в американських і канадських прізвищах» (1956)) і «Slavic Given Names in Canada and the U.S.A.» («Слов'янські імена в Канаді та США» (1957)), «Canadianization of Slavic Names as a Linguistic Problem» («Англізація слов'янських імен в Канаді як лінгвістична проблема» (1957)), «Onomastic Bilingualism» («Ономастичний білінгвізм» (1957)), «Anthroponymic Changes in Canada and the USA» («Зміни антропонімів Канади та США» (1974)), «Socio-onomastic Status of Women» («Соціо-ономастичний статус жінки» (1987)) [5].

Дослідивши закономірності змін імен та прізвищ українського походження в англомовному середовищі Канади та США, учений демонструє, яким чином так звані «іммігрантські» мови адаптували свою систему антропонімів до ономастичних форм (зразків) офіційної мови (американської або канадської англійської), зауважуючи при цьому, що прізвища українців виявляють більшу стійкість перед асиміляцією, ніж імена.

До типових змін у системі антропонімів Північної Америки, за словами Я. Рудницького, належать: повна асиміляція, часткова асиміляція та гібридизація [6, с. 34–39].

Одним із видів повної асиміляції особових назв, на думку автора, є їхній буквальный або приблизний переклад, наприклад: *Ukrainian: Slava* – змінене: *Gloria*, *Ukrainian: Lyubov* – змінене: *Love*, *Ukrainian: Nadia* – змінене: *Hope*, *Ukrainian: Vera* – змінене: *Faith* [6, с. 34]. Зауважмо, що більшість прикладів узято Я. Рудницьким із «Manitoba Gazette» (1927–1954 pp.).

Якщо ім'я не може бути перекладене без ретельного вивчення його етимології чи матиме неприємне звучання після перекладу, відбувається інший вид повної асиміляції, яку Я. Рудницький називає факультативною (або випадковою) заміною імен, наприклад: *Slavic: Wyrostak* – змінене: *Young*, *Slavic: Michaluk* – змінене: *Williams*, *Slavic: Tkaczyk* – змінене: *Weaver*, *Slavic: Wowchuk* – змінене: *Teal* [6, с. 36].

Фольк-етимологічна заміна викликана адаптацією всіх антропонімних рис слова з іммігрантської мови до найбільш схожого за звучанням англомовного слова, наприклад: *Ukrainian: Chlibeckyj* – змінене: *Chillyback*, *Ukrainian: Szczur* – змінене: *Stewart*, *Ukrainian: Szmal* – змінене: *Smart*, *Ukrainian: Antonyshyn* – змінене: *Intonation*, *Ukrainian: Smilyj* – змінене: *Smiley* [6, с. 37].

Часткова асиміляція українських імен і прізвищ, за Я. Рудницьким, відбувається за рахунок скорочення певних частин морфемного складу онімів, унаслідок чого ці власні назви уподібнюються до односкладових англійських імен типу *Brown, King, Bob, Mike*.

Скорочення зазнають антропоніми, що містять у своєму складі три і більше складів, односкладові та двоскладові імена при цьому залишаються без змін. Залежно від того, яка з частин (початок, середина чи кінцівка) усікається, Я. Рудницький виокремлює такі види частково освоєних назв:

1) зі скороченням кінця слова (*final shortening*), наприклад: *Slavic: Yakimishchak* – скорочене: *Yak*, *Slavic: Wolokhatuk* – скорочене: *Wall*, *Slavic: Klosowski* – скорочене: *Klos*, *Slavic: Sadlowski* – скорочене: *Sadlow*, *Slavic: Zaparowych* – скорочене: *Zapar*, *Slavic: Zaporozhan* – скорочене: *Zap*, *Slavic: Ostapchuk* – скорочене: *Ost*, *Slavic: Molodozhanin* – скорочене: *Mol*, *Slavic: Starchevskij* – скорочене: *Star*, *Slavic: Danylo* – скорочене: *Dan*;

2) зі скороченням середини слова (*medial shortening*), наприклад: *Ukrainian: Derenchuk* – скорочене: *Derchuk*, *Ukrainian: Reshitnyk* – скорочене: *Reshnyk*, *Ukrainian: Smerechanski* – скорочене: *Smerchanski*;

3) зі скороченням початку слова (*initial shortening*): *Ukrainian: Smeretshanski* – скорочене: *Shanski*, *Ukrainian: Kachorovsky* – скорочене: *Key*;

4) із поєднанням різних видів скорочень, наприклад: *Polish: Zaslowski* – скорочене: *Slav*; *Ukrainian: Zaparovich* – скорочене: *Parr* [6, с. 37–38].

Гібридизація, з погляду міжмовних контактів, – це інтеграція в межах слова елементів обох мов і утворення неологізму одразу в двох мовах. Практично всі імена, які не можуть бути віднесені до перелічених вище видів (категорій), на думку Я. Рудницького, доцільно вважати ономастичними гібридами, як-от: *Polish: Cybulski* – гібридизоване: *Cybold*; *Ukrainian: Wasylyshun* – гібридизоване: *Wasley*; *Russian: Moroz* – гібридизоване: *Morroze* [6, с. 38–39].

1987 року на XVI Міжнародному ономастичному конгресі в Лавалі вчений виступив із доповіддю «Socio-Onomastik Status of Women» («Соціо-ономастичний статус жінок»). На основі аналізу антропонімів Канади і США дослідник виокремив три типи соціо-ономастичних змін жіночих імен і прізвищ після шлюбу. На думку дослідника, це:

1) соціо-ономастична повна асиміляція, що відбувається, коли жінка переймає після шлюбу (овдовіння, розлучення) повні ім'я та прізвище свого чоловіка, наприклад: *Miss Mary Miller* після шлюбу з *John Peter Smith* стає *Mrs. John Peter Smith*; *Miss Marusia Kopychanski*, вийшовши заміж за *John Klumkiw*, перетворюється на *Mrs. John Klumkiw* [8, с. 14–15];

2) соціо-ономастична часткова асиміляція, що відбувається, коли жінка зберігає своє ім'я після шлюбу (овдовіння, розлучення) та бере лише чоловікове прізвище, наприклад: *Miss Mary Miller* після шлюбу з *John Peter Smith* стає *Mrs. Mary Smith* [8, с. 15–16];

3) соціо-ономастична гібридизація, що відбувається, коли жінка після шлюбу (овдовіння, розлучення) залишає дівоче ім'я та дівоче прізвище, додавши до них прізвище чоловіка, часто через дефіс, наприклад: *Miss Mary Miller* після шлюбу з *John Peter Smith* стає *Mrs. Mary Miller-Smith* чи *Mrs. Mary Miller-Smith*; *Tania Nosko* стає *Tania Nosko-Oboroniv* тощо [8, с. 16–17].

Автор протестує проти дефемінізації та спотворення слов'янських імен під соціальним тиском англо-саксонської та французької іменних систем (коли українка *Miss Mary Solodka* стає *Mrs. Mary Dykuj* (замість *Dyka*) після шлюбу з *Mr. Dykuj*), полька *lady Helena Kozibrodzka* стає *Mrs. Helena Dobrowolski* (замість *Dobrowolska*), вийшовши заміж за *Mr. Dobrowolski* [8, с. 18–19].

Із метою уникнення таких прикрих мовних недоречностей Я. Рудницький рекомендує зробити загальноприйнятими такі вимоги:

1. Заміжні жінки повинні мати змогу переймати лише прізвище чоловіка.

2. Заміжні жінки повинні мати право зберігати своє ім'я, а не змінювати його на ім'я свого чоловіка.

3. Жіночі прізвища, що належать до мовної системи, у якій граматично розрізняють жіночий і чоловічий рід, повинні вживатися з відповідними роду суфіксами та закінченнями [8, с. 20].

Отже, онімна лексика була для Я. Рудницького також джерелом для вивчення складних процесів мовних контактів, оскільки мовознавець вивчав особливості побутування українських власних назв у чужомовному середовищі, насамперед у Канаді. Зібрані матеріали дали йому змогу зробити загальні висновки щодо адаптації української онімної системи до ономастичних форм канадської англійської мови. З одного боку, автор говорить про збереження українських найменувань у назвах місцевостей, а з іншого, називає такі види ономастичних змін під впливом чужої мови, як повна і часткова асиміляція онімів та гібридизація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко-Бойцун А. Етимологічні скарби (матеріяли) в архіві Канади / А Власенко-Бойцун // *Rudnuckiana*. – 1985. – № 1. – С. 12–18.
2. Дзира Я. Пошануймо свою славу. Ярослав-Богдан Рудницький – учений, патріот / Я. Дзира // *Пам'ятки України. Історія й культура*. – 1999. – № 1. – С. 14–157.
3. Кавецький О. Я. Українські фонетичні риси у вживанні іменників-власних назв у мові канадських українців / О. Я. Кавецький // *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. – № 2. – 2008. – С. 77–82.
4. Рудницький Я. Канадійські місцеві назви українського походження / Я. Рудницький. – Вінніпег, 1957. – 14 с. (Серія: Назвознавство / УВАН; ч. 2).
5. Holutiak-Hallik S. P. J. B. Rudnyckij and the Growth of Ukrainian Onomastics. *Onomastic biography 1935–1995* / Stephen P. Holutiak-Hallik. – Ottawa, 1995. – 32 p.
6. Rudnyckij J. B. *Anthroponymic Changes in Canada and the USA* / J. B. Rudnyckij // *Dictionary of Ukrainian surnames in Canada* / comp. F. Bogdan. – Winnipeg, 1974. – P. 33–40. (Series: *Onomastica / UVAN*; n. 47).
7. Rudnyckij J. B. *Slavic Toponymic Neologisms in Canada* / J. B. Rudnyckij // *Canadian Slavonic Papers*. – Toronto, 1956. – Vol. 1. – P. 89–92.
8. Rudnyckij J. B. *Socio-Onomastik Status of Women* / J. B. Rudnyckij // *Rudnuckiana: J. B. Rudnyckij's Contribution to Onomastics*. – N. 7. – 1991. – P. 12–20.
9. Rudnyckij J. B. *Classification of Canadian Place Names* / J. B. Rudnyckij // *Studies in Onomastics: in 2 Vol.* – Winnipeg, 1958. – Vol. 2: *Toponymy*. – P. 3–11. (Series: *Onomastica / UVAN*; n. 15).
10. Rudnyckij J. B. *Toponymic Neologisms in Canada* / J. B. Rudnyckij // *Studies in Onomastics: in 2 Vol.* – Winnipeg, 1958. – Vol. 2: *Toponymy*. – P. 17–21. (Series: *Onomastica / UVAN*; n. 15).
11. Rudnyckij J. B. *Ukrainian Place Names of Canadian Geography* / J. B. Rudnyckij // *The Canadian Ukrainian*. – Winnipeg, 1956. – P. 2–8.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2017 р.